

KIBERXAVFSIZLIK BO'YICHA XALQARO BITIMLAR VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI

Mannonov Asliddin Akbar o'g'li

Toshkent Davlat Yuridik Universiteti Magistratura

bosqichi Kiber huquqi mutahassisligi

asliddinmannonov0980@gmail.com

+998979600302

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15273139>

Zamonaviy dunyoda raqamli texnologiyalar hayotning ajralmas qismiga aylandi, ammo bu rivojlanish bilan birga kiberxavfsizlikka oid tahdidlar ham keskin o'sib bormoqda. Kiberhujumlar endi faqat individual shaxslar yoki tashkilotlarga emas, balki butun davlatlarning iqtisodiy, siyosiy va ijtimoiy barqarorligiga xavf solmoqda. Ushbu muammoning global xarakteri tufayli kiberxavfsizlikni ta'minlashda xalqaro hamkorlik muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro bitimlar ushbu sohada umumiy qoidalar ishlab chiqish, tajriba almashish va kiberjinoyatlarga qarshi birgalikda kurashish uchun muhim zamin yaratadi. Biroq, mavjud kelishuvlarning samaradorligi ko'pincha savollar tug'diradi: ular zamonaviy tahdidlarga qanchalik mos keladi va qanday yo'llar bilan yanada samarali bo'lishi mumkin?

Ushbu tezisda kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro bitimlarning hozirgi holati tahlil qilinadi va ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy takliflar ishlab chiqiladi. Tadqiqot jarayonida quyidagi savollarga javob izlanadi: Hozirda qanday xalqaro bitimlar mavjud? Ular kiberxavfsizlikni ta'minlashda qanchalik muvaffaqiyatli? Va eng muhimi, kelajakda bu bitimlarning ta'sirini kuchaytirish uchun qanday choralar ko'rish zarur? Ushbu masalalarni o'rganish nafaqat kiberxavfsizlik sohasidagi mavjud muammolarni aniqlashga, balki global hamkorlikni mustahkamlash yo'llarini belgilashga yordam beradi.

Kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro bitimlarning umumiy ko'rinishi.

Kiberxavfsizlikni ta'minlashda xalqaro bitimlar global miqyosda hamkorlikni yo'lga qo'yish va kiberjinoyatlarga qarshi birgalikda kurashish uchun asosiy vosita sifatida xizmat qiladi. Bugungi kunda ushbu sohada bir qator muhim kelishuvlar va tashkilotlar faoliyat yuritmoqda, ularning har biri o'ziga xos maqsad va yondashuvlarga ega. Ushbu bitimlar davlatlar o'rtasida huquqiy bazani shakllantirish, texnologik resurslarni birlashtirish va tajriba almashishni rivojlantirishga qaratilgan.

Eng muhim xalqaro hujjatlardan biri 2001-yilda qabul qilingan Yevropa Kengashining "Kiberjinoyatchilik to'g'risidagi konvensiyasi"dir, u Budapesht konvensiyasi sifatida ham tanilgan. Ushbu konvensiya kiberxavfsizlikka oid

jinoyatlarni aniqlash, tergov qilish va ularga qarshi choralar ko'rish bo'yicha umumiy qoidalarni belgilaydi. U nafaqat Yevropa davlatlari, balki AQSh, Kanada va boshqa mamlakatlar tomonidan ham qo'llab-quvvatlanib, global miqyosda qo'llaniladigan birinchi hujjatga aylandi. Konvensiyaning asosiy maqsadi xakerlik, ma'lumotlarni o'g'irlash va onlayn firibgarlik kabi kiberjinoyatlarga qarshi huquqiy mexanizmlarni muvofiqlashtirishdan iborat.

Bundan tashqari, Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) ham kiberxavfsizlik masalalarida faol ishtirok etmoqda. BMTning Axborot xavfsizligi bo'yicha ekspertlar guruhi (GGE) va ochiq ishchi guruhi (OEWG) kiberfazoda barqarorlikni ta'minlash uchun xalqaro normalarni ishlab chiqishga harakat qilmoqda. Shu bilan birga, Xalqaro telekommunikatsiya ittifoqi (ITU) kiberxavfsizlik infratuzilmasini rivojlantirish va rivojlanayotgan mamlakatlarga texnik yordam ko'rsatishda muhim rol o'ynaydi. ITU'ning Global kiberxavfsizlik kun tartibi (GCA) kabi tashabbuslari davlatlar o'rtasida texnologik hamkorlikni kengaytirishga xizmat qiladi. Mintaqaviy darajada ham bir qator kelishuvlar mavjud. Masalan, Yevropa Ittifoqi (YEI)ning Kiberxavfsizlik strategiyasi va NIS2 direktivasi a'zo davlatlarning kiberxavfsizlik siyosatini muvofiqlashtirishga qaratilgan. Shu kabi, Janubi-Sharqiy Osiyo Millatlar Assotsiatsiyasi (ASEAN) kiberxavfsizlik bo'yicha mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash uchun o'z dasturlarini ishlab chiqmoqda. Bu tashkilotlarning har biri o'ziga xos mintaqaviy ehtiyojlarni hisobga olgan holda kiberxavfsizlikni ta'minlashga intiladi. Xalqaro bitimlarning umumiy maqsadi kiberjinoyatlarga qarshi huquqiy asos yaratish, davlatlar o'rtasida ma'lumot almashishni yo'lga qo'yish va kiberxavf-xatarlarni oldini olish uchun texnologik imkoniyatlarni birlashtirishdan iborat. Biroq, ushbu kelishuvlarning qamrovi va samaradorligi turli omillarga, jumladan, davlatlarning siyosiy irodasi va texnologik tayyorgarligiga bog'liq. Shunday ekan, mavjud bitimlar kiberxavfsizlikni ta'minlashda muhim qadam bo'lsa-da, ularning imkoniyatlari va cheklovlari yanada chuqurroq tahlil qilishni talab etadi.

Xalqaro bitimlarning samaradorligini baholash. Kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro bitimlarning samaradorligini baholash ularning global kiberxavf-xatarlarni bartaraf etishdagi ta'sirini tushunish uchun muhimdir. Ushbu kelishuvlar bir qator muvaffaqiyatlarga erishgan bo'lsa-da, ularning cheklovlari va kamchiliklari ham ko'zga tashlanadi. Bu bo'limda bitimlarning ijobiy natijalari va mavjud muammolar alohida ko'rib chiqiladi.

Muvaffaqiyatlar. Xalqaro bitimlar kiberxavfsizlik sohasida muhim yutuqlarni ta'minladi. Birinchidan, ular kiberjinoyatlarga qarshi global huquqiy

asosni shakllantirishga yordam berdi. Masalan, Budapesht konvensiyasi qatnashchi davlatlarda kiberjinoyatlarni aniqlash va jazolash bo'yicha umumiy mezonlarni joriy etdi, bu esa xalqaro huquqni qo'llash organlari o'rtasidagi hamkorlikni osonlashtirdi. Ikkinchidan, bitimlar davlatlar o'rtasida ma'lumot almashish jarayonini yaxshiladi. Xususan, Yevropa Ittifoqining kiberxavfsizlik tashabbuslari a'zo mamlakatlar o'rtasida real vaqt rejimida kiberhujumlar haqida axborot almashishni yo'lga qo'ydi. Uchinchidan, ushbu kelishuvlar kiberxavfsizlik bo'yicha xabardorlikni oshirish va rivojlanayotgan davlatlarga texnik yordam ko'rsatishda muhim rol o'ynadi. Xalqaro telekommunikatsiya ittifoqining tashabbuslari misolida, ko'plab mamlakatlar o'zlarining kiberxavfsizlik infratuzilmasini mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ldi.

Kamchiliklar. Shu bilan birga, xalqaro bitimlarning samaradorligi bir qator jiddiy to'siqlar bilan cheklanmoqda. Birinchi navbatda, turli mamlakatlarning qonunchilik tizimlaridagi tafovutlar kelishuvlarni amalda qo'llashni qiyinlashtiradi. Masalan, Budapesht konvensiyasiga qo'shilgan davlatlar orasida ham kiberjinoyatlarga oid qonunlarning ijrosi turlicha bo'lib, bu transmilliy tergovlarda muammolar keltirib chiqaradi. Ikkinchidan, siyosiy va iqtisodiy manfaatlarining ziddiyati hamkorlikka to'sqinlik qiladi. Kiberxavfsizlik masalalarida global yetakchilikka intilayotgan davlatlar, masalan, AQSh, Rossiya va Xitoy o'rtasidagi raqobat BMT doirasidagi muzokaralarni sekinlashtirmoqda. Uchinchidan, texnologik rivojlanishning yuqori sur'ati bitimlarning dolzarbligini pasaytiradi. Sun'iy intellekt yoki kvant hisoblash kabi yangi texnologiyalar kiberhujumlarning murakkabligini oshirayotgan bir paytda, mavjud kelishuvlar ko'pincha ushbu tahdidlarga moslashishga ulgurmaydi.

Samaradorlikni oshirish yo'llari. Kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro bitimlarning samaradorligini oshirish zamonaviy kiberxavf-xatarlarga qarshi samarali kurashish uchun muhim vazifadir. Ushbu maqsadga erishish uchun huquqiy, texnologik va xalqaro hamkorlikni mustahkamlashga qaratilgan kompleks yondashuv zarur. Quyida ushbu yo'nalishdagi asosiy takliflar keltiriladi.

Huquqiy va institutsional takomillashtirish. Birinchi navbatda, xalqaro bitimlarning universal qoidalarini ishlab chiqish va ularni globallashtirish lozim. Hozirgi kunda Budapesht konvensiyasi kabi hujjatlar ma'lum davlatlar guruhi bilan cheklangan bo'lib, ko'plab mamlakatlar bu jarayondan tashqarida qolmoqda. BMT doirasida kiberjinoyatlarga qarshi yangi global konvensiya qabul qilinishi ushbu bo'shliqni to'ldirishi mumkin. Shu bilan birga, milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish jarayoni tezlashishi kerak. Bu

kiberjinoyatlarni tergov qilish va jazolashda davlatlar o'rtasidagi huquqiy to'siqlarni bartaraf etadi. Masalan, ma'lumotlar maxfiyligi va kiberxavfsizlik qonunlari o'rtasidagi ziddiyatlarni hal qilish uchun umumiy yondashuv ishlab chiqilishi zarur.

Texnologik yechimlar. Ikkinchidan, kiberxavfsizlikni ta'minlashda zamonaviy texnologiyalardan kengroq foydalanish samaradorlikni oshiradi. Sun'iy intellekt (AI) va katta ma'lumotlarni tahlil qilish (Big Data) kiberhujumlarni oldindan bashorat qilish va ularga tezkor javob berish imkonini beradi. Masalan, AI asosidagi monitoring tizimlari xalqaro miqyosda kiberxavf-xatarlarni aniqlab, ular haqida barcha qatnashchi davlatlarni ogohlantirishi mumkin. Bundan tashqari, kiberxavfsizlik bo'yicha umumiy global platforma yoki ma'lumotlar bazasini joriy etish hamkorlikni yanada samarali qiladi. Bunday tizim kiberjinoyatchilarning harakatlarini kuzatish va ularning faoliyatini cheklashda davlatlarga yordam beradi.

Xalqaro hamkorlikni mustahkamlash. Uchinchidan, davlatlar va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish kiberxavfsizlik bitimlarining ta'sirini oshiradi. Texnologiya kompaniyalari, masalan, Google, Microsoft yoki Kaspersky kabi tashkilotlar kiberxavfsizlik sohasida katta tajribaga ega bo'lib, ularning resurslari davlatlar uchun muhim qo'llab-quvvatlov bo'la oladi. Shu bilan birga, kiberxavfsizlik bo'yicha o'quv dasturlari va tajriba almashishni rivojlantirish zarur. Masalan, muntazam ravishda xalqaro kiberxavfsizlik mashg'ulotlari yoki simulyatsiyalar o'tkazilishi davlatlarning tayyorgarligini oshiradi va ularning birgalikda harakat qilish qobiliyatini mustahkamlaydi.

Xulosa. Kiberxavfsizlik bo'yicha xalqaro bitimlar zamonaviy dunyoda global tahdidlarga qarshi kurashda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, mavjud kelishuvlar kiberjinoyatlarga qarshi huquqiy asos yaratish, davlatlar o'rtasida ma'lumot almashishni yaxshilash va xabardorlikni oshirishda sezilarli yutuqlarga erishgan. Biroq, ularning samaradorligi turli mamlakatlar qonunchiligidagi tafovutlar, siyosiy kelishmovchiliklar va texnologik rivojlanishning tez sur'atlari kabi omillar bilan cheklanmoqda. Bu holat xalqaro bitimlarning hozirgi sharoitda to'liq samarali ishlashi uchun takomillashtirish zarurligini ko'rsatadi. Kelajakda ushbu bitimlarning ta'sirini oshirish uchun birgalikda harakat qilish va yangi yondashuvlarni joriy etish muhimdir. Huquqiy jihatdan universal qoidalarni ishlab chiqish va milliy qonunchilikni muvofiqlashtirish kiberxavfsizlik sohasida yagona front shakllantiradi. Texnologik jihatdan sun'iy intellekt va umumiy monitoring tizimlaridan foydalanish zamonaviy tahdidlarga tezkor javob berish

imkonini beradi. Shu bilan birga, davlatlar va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikni kengaytirish, o'quv dasturlarni rivojlantirish global hamjamiyatning kiberxavfsizlikdagi tayyorgarligini oshiradi. Ushbu choralarni amalga oshirish xalqaro bitimlarning nafaqat dolzarb bo'lib qolishini, balki kelgusida yanada samarali natijalar berishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Xolmirzaev, R. M. (2018).Axborot xavfsizligi va kiberxavfsizlik.Tashkent: "Fan" nashriyoti.
2. Jumaev, A. T. (2020).Sun'iy intellekt va kiberxavfsizlik: Yangi imkoniyatlar va xatarlar. Tashkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
3. Sofaer, Abraham, David Clark, and Whitfield Diffie. "Cyber security and international agreements." National research council, proceedings of a workshop on deterring cyberattacks. 2009.
4. Naseeb, Shujaat, and Wajahat Naseeb Khan. "Mitigating Cybercrime through International Law: The Role of Global Cybersecurity Agreements." Mayo RC journal of communication for sustainable world 1.1 (2024): 31-40.
5. Van der Meer, Sico. "Enhancing international cyber security: A key role for diplomacy." Security and Human Rights 26.2-4 (2015): 193-205.

